

Myytti kielestä – ja sen purkaminen

■ ANNELI KAUPPINEN

Vyvyan Evans: *The Language Myth. Why language is not an instinct*. Cambridge University Press 2014.

Miten on mahdollista, että lapsi oppii äidinkieltänsä, vaikka hänelle ei sitä opetettaisi eikä häntä korjattaisi? Tämän kysymyksen vastaukseksi yhdysvaltalainen lingvisti Noam Chomsky on esittänyt laajalti tunnetun hypoteesinsa sisäsyntyisestä, universaalista kieliopista. Teorian mukaan ihmiskieli olisi kuin mikä tahansa elin tai ruumiinosa, joka tuottaa kielen rakenteita, ja kommunikaatio olisi toissijainen kielen kehityksen tulos. Teoria sisäsyntyisestä generatiivista kieliopista on kiehtova. 1960-luvulta lähtien se onkin tuottanut valtavan määrän kielen omaksumisen ja lauseopin tutkimusta.

Vyvyan Evans käy kirjassaan *The Language Myth* tiukasti Chomskyn koulukunnan kimppuun. Hän purkaa kielen sisäsyntyisyyden myyttiä jättämättä kiveä kiven päälle. Suomalaisen kielen tutkimuksen näkökulmasta Evansin raju retoriikka ihmetyttää. Se tuntuu tarpeettomalta, sillä meillä vallitseva tutkimus ei lähesty kieltä autonomisesti syntyvinä rakenteina, vaan sitä tutkitaan yhteydessä merkitykseen ja käyttöön. Kielen universaaleista puhutaan Suomesakin, mutta eri näkökulmasta. Se on muun muassa laajoihin kielaineistoihin perustuvaa kielitypologista vertailua.

Kuten meikäläiset lingvistit yleensä, myös Evans asettuu käyt-

töpohjaisen kielinäkemyskannalle. Hänestä on käsittämätöntä, että sisäsyntyisen kielen teoria esitetään kyseenalaistamattomana yleisesti käytetyissä englanninkielisissä yliopistojen kurssikirjoissa ja laajalevikkisissä tietokirjoissa. Siitä alkaa Evansin vasta-argumentaatio. Täytyy myös sanoa, että hän hahmottelee kiinnostavan kokonaiskuvan, vaikka kaikista yksityiskohdista ei olisikaan samaa mieltä.

Chomskyn väitettä ihmiskielen erityisyydestä (joka olisi syntynyt mutaation kautta) Evans purkaa esittelemällä eläinten kielestä tehtyjä tutkimustuloksia, joissa on havaittu monia ihmiskielelle ominaisina pidettyjä piirteitä, kuten mehiläisten lentojen upotettuja ”lauserakenteita” ja kädellisten oppimia kommunikaatiotaitoja. Vähemmän tilaa Evans antaa kieli muodolle, jonka todistusvoima on vielä ilmeisempi, nimittäin ihmisten viittomakielen. Vaikka kuurojen viittomakieli on rakenteeltaan täysipainoinen äidinkieli, siihen ei voi vaivatta soveltaa Chomskyn kaavailemaa syntaktisten rakenteiden synnynnäisyyden ajatusta, joka kaiken kaikkiaan perustunut lähinnä englannin kielioppiin.

Synnynnäinen kielioppi on vaikea hahmottaa ja oikeaksi todistaa, mutta usko siihen on (ollut) vahva. Vuosikymmenien aikana monet lasten kielen omaksumista tutkineet lingvistit ovat pyrkineet tarkastelemaan sitä jonkinlaisena aivoissa piilevänä, kieltä tuottavana mekanismina. *Parametriteorian* mukaan lapsi saa syntymävarusteena parametreja, joille hän antaa kielikokemustensa perusteella arvoja. *Konnektionistit* ovat suunnitelleet kielen omaksumisen maljeja tietokonesimulaatioiden avul-

la. Vaikka paljon tietoa on kertynyt, yksiselitteistä ymmärrystä synnynnäisen universaalikieliopin olemuksesta ei näidenkään tutkimusten avulla ole saatu. Tavallinen johtopäätös on se, että kielen kehittyminen on sidoksissa myös non-verbaaliseen toimintaan ja sosiaalisen vuorovaikutukseen.

Ihmiskielen edellytysten synnynnäisyyttä ei tietenkään voi kieltää. Evansin mukaan voisi olla olemassa universaaleja kokemusten hahmotustapoja. Lisäksi kielen kehittymiseen tarvitaan ainakin kulttuurin ja vuorovaikutuksen tajua. Mutta miten kielen rakenteet, kielioppi, opitaan? Vastaus voi vaikuttaa yksinkertaiselta. Avainsana on jäljittely, mutta ei missään mekaanisessa mielessä. Rakenteet syntyvät sosiaalisissa tilanteissa opittuina ja uudelleen sovellettuina. Ne ovat selviytymiskeinoja, sillä lapsi on vahvasti sidoksissa hoitajiinsa ja muuhun lähiympäristöönsä.

Evansin lähteistä varsinkin Michael Tomasello on laajoilla eri kielten oppimisen tutkimuksillaan tuonut esiin lingvistisesti uskottavan teorian, nimittäin yhteyden konstruktikielioppiin. Jos näet tarkastellaan tapaa, jolla kieli omaksutaan todellisissa tilanteissa, se ei tapahdu eristyksissä eikä siistissä formaalin kieliopin järjestyksessä. Kieli opitaan varhaisessa herkkyysvaiheessa toimintoihin ja vuorovaikutukseen liittyneenä, ja myös keskustelulla on oma kielioppinsa. Konstruktiot voivat olla sanoja, sanontoja, lausekkeita, jotka antavat hahmon samantyyppisille rakenteille, niiden variaatioille ja yhdistelmille. Olennaista on, että (tilanteinen) merkitys ja muoto kuuluvat yhteen. Kysymys on uudenlaisesta kielioppikäsitelmästä –

myös aikuiskielessä.

Television Teema-kanava lähetti jonkin aikaa sitten Michel Gondryn tekemän ja hauskaasti piirroksin kuvittaman Noam Chomskyn haastattelun (vuodelta 2010). Haastateltava antoi siinä esimerkin sisäisen kieliopin toiminnasta. Dokumenttielokuva oli saanut nimensäkin esimerkiksi ”Is the man who is tall happy”. Chomsky havainnollisti kielen omaksumisen mekanisme siten, että kun lapsi on oppinut yhdyslauseen *The man who is tall is happy*, hän muodostaa siitä universaalin kielioppinsa säännön avulla kysymyksen siirtämällä päälauseeseen predikaatin virkkeen alkuun: *Is the man who is tall happy?* Professori Matti Miestamo osoitti uuden professorin juhluennossaan (3.12.2014) juuri tällaisen kysymyslauseen rajallisuuden maailman kielissä. Sehän ei toimisi edes suomessa, jossa pelkkä verbin siirto ei riitä, vaan tarvitaan myös kysymyspartikkeli **-ko**: ”**Onko** mies, joka on kookas, onnellinen?”

Kirjallisuus

- Elman, Jeffrey L. – Bates, Elisabeth – Johnson, Mark H. – Karmiloff-Smith, Annette – Parisi, Domenico – Plunkett, Kim 1998: *Rethinking Innateness. A Connectionist Perspective on Development*. A Bradford Book. The MIT Press.
- Fletcher, Paul & Brian MacWhinney (toim.) 1995: *The Handbook of Child Language*. Blackwell.

Kirjoittaja on kielikasvatuksen professori (emerita) ja suomen kielen dosentti.